
ร้อยปี ของ มาร์กซ์ ที่ ปารีส

เศรษฐศาสตร์การเมืองที่รัก....

แม้ว่ามาร์กซ์ (K. Marx) จะถึงมรณกรรมนับได้ครบ ๑๐๐ ปีพอดีในปี ค.ศ. 1983 แต่ดูเหมือนว่าคุณูปการของเขาที่ได้สร้างเอาไว้ให้แก่อนุชนรุ่นหลังที่ต้องการให้สังคมมีความยุติธรรมกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะที่แสดงออกมาเป็นแนวคิดเรื่องสังคมนิยม นั้น ยังคงหลงเหลืออิทธิพลให้เห็นอยู่มากทีเดียว มิใช่ที่ใครจะคัดค้านหรือวิจารณ์ทั้งในทางคำเห็นแย้งหรือเห็นด้วยก็ตาม.

สำหรับประเทศฝรั่งเศสเอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นที่มาที่สำคัญของหนึ่งในสามของลัทธิมาร์กซ์ คือแนวคิดเรื่องสังคมนิยม นั้น ทั้งในกาลครั้งหนึ่งยังเป็นที่พักพิงของมาร์กซ์เอง จนได้พบกับเองเกลส์ตหายรัก ยังเป็นที่ลบลบบันดาลใจให้มาร์กซ์สร้างงานการวิเคราะห์ทางการเมืองที่สำคัญเอาไว้หลายชิ้นด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง The 18th Brumaire of Louis Bonaparte และ The Civil War in France (1871) ก็ได้จัดให้มีการสัมมนาวิชาการขึ้นเพื่อเป็นการรำลึกถึงในโอกาสครบรอบร้อยปีของการจากไปของมาร์กซ์ ชื่อเรื่องของการสัมมนาในครั้งนั้นคือ “มาร์กซ์-ลัทธิมาร์กซ์ : ปัญหาว่าด้วยประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์ (Marx-Marxismes : Problématique d'histoire

des Marxismes)” จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัยปารีสที่ 7 (โดยศูนย์การศึกษาโลกที่สาม—Laboratoire Tiers-Monde) มหาวิทยาลัยปารีส 8 (โดยศูนย์การวิจัย—Centre de recherche) ร่วมกับสถาบันรัฐศาสตร์แห่งชาติ (Fondation Nationale des Sciences Politiques) ภายใต้การสนับสนุนจากกระทรวงการวิจัย (Ministère de la Recherche) และคณะผู้แทนเพื่อการเฉลิมฉลองแห่งชาติ (la Délégation pour les célébrations nationales) แห่งกระทรวงวัฒนธรรม (Ministère de la Culture) ทั้งยังเป็นโครงการสัมมนาอันหนึ่งของ UNESCO ประจำปี ค.ศ. 1983 อีกด้วย มีขึ้นระหว่างวันอังคารที่ 24 ถึงเสาร์ที่ 28 เดือนพฤษภาคม 1983 เวลา 9.30—12.30 น. และ 15.00—18.30 น. ณ ห้องสัมมนาของรัฐสภาแห่งชาติ (Salle des Conférences de l'Assemblée Nationale)

และเนื่องจากการสัมมนาครั้งนี้เป็นการสัมมนาระดับนานาชาติ (Colloque International) เมื่อคุรายชื่อผู้เสนอบทความ และร่วมการสัมมนาจึงหลากหลายเอากรอยู่ มิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะนักวิชาการของฝรั่งเศสประเทศเดียว หากแต่ครอบคลุมเกือบทั่วทุกมุมโลกเลยทีเดียว ไปแล้วก็ติดต่อกับการสัมมนาของ UNITAR ที่ New Delhi-India เมื่อต้นปี ค.ศ. 1980 ที่นักคิด นักวิชาการฝ่ายก้าวหน้าของโลกกว่าสามร้อยคนไปชุมนุมกันที่นั่น อย่างไรก็ตาม คุณจะเป็นเรื่องธรรมดาอยู่เองของการสัมมนานานาชาติขนาดใหญ่นี้ไปก็มักจะมีบรรดานักวิชาการ เจ้าบ้านซึ่งเป็นประเทศเจ้าภาพเข้าร่วมเยอะมาก เมื่อ

เทียบกับนักวิชาการจากชาติอื่น ๆ ซึ่งส่วนมากแล้วมักจะมาในฐานะของผู้เสนอบทความเกือบทั้งหมด ทั้งนี้ทั้งนั้นก็มิใช่ว่าใครหรอก ซาคบัจัยการเดินทางนั่นเอง เพราะแม้ว่าจะเป็นการสัมมนาเรื่องมาร์กซ์ และลัทธิมาร์กซ์ ที่เป็นที่มาของความถักสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ชานแท้ แต่ทราบเท่าที่ระบบทุนนิยมยังคงดำรงอยู่ในโลกกลม ๆ โบนี เงินตราก็ยังมีส่วนกำหนดอะไรคือมีอะไรมากมายหลายอย่าง โชคดีที่ผู้สื่อข่าวได้อยู่ในปารีสอยู่แล้ว ก็เลยมีโอกาสได้เข้าร่วมการสัมมนาที่เขาในครั้งนั้นด้วย โดยเสียเพียงค่าลงทะเบียนอย่างเดียว แต่ถึงกระนั้น ถ้าคิดค่าลงทะเบียนเป็นเงินบาทไทยแล้ว ก็คงจะแพงเอาการอยู่ เมื่อเทียบกับการจัดสัมมนาวิชาการแบบไทยๆ โดยทั่วไปในบ้านเรา ทั้งนี้เพราะว่าจะได้รับแค่เอกสารประกอบการสัมมนา และมีสิทธิ์เข้าร่วมฟังการสัมมนา เพียงสองอย่างเท่านั้นเอง

ที่จริงทางคณะผู้จัดของมหาวิทยาลัยปารีส 7 ซึ่งมีคนไทยเรียนอยู่หลายคน (น้อยกว่าสิบคน) สนใจจะเชิญนักวิชาการ ไทยที่สนใจการสัมมนาครั้งนี้ไปร่วมประชุมด้วย โดยทางเจ้าภาพยินดีรับจะดูแลเรื่องการกินอยู่ ให้เมื่อไปถึงปารีสแล้ว มีข้อแม้เพียงอย่างเดียวคือ ต้องออกเงินค่าตัวเครื่องบินเดินทางไปกลับเอง แต่กระนั้น ชาวไทยก็รีบไปเหมือนคลื่นกระทบฝั่ง คือ ไม่ได้มีใครหรือผู้ใดทางเมืองไทยไล่ไปแต่ประการใด ทั้งให้ผู้สื่อข่าวต้องทำหน้าที่อย่างหนักหน่วงตลอด 5 วัน เล่นเอาปวดหัวไปหลายวัน ที่เดียวหลังจากการสัมมนาเสร็จสิ้นไปแล้ว

ชื่อของการสัมมนาครั้งนี้ และผู้อุปถัมภ์รายการบรรณาก็ก็ใหญ่โตเอาการ—ในประเทศที่รัฐบาลเป็นสังคมนิยม แม้จะเพียงแค่สังคมนิยม—ประชาธิปไตย ก็ใจกว้างเช่นนี้แหละที่สามารถเอาเรื่องหลบ ๆ ซ่อน ๆ พุดถึงกันในบ้านเรามากันได้อย่างซัดเซง—แค่นั้นก็จะดีกว่าว่ารายชื่อผู้เสนอบทความที่อยู่ในโปรแกรมการสัมมนาที่ส่ง ไปให้บรรณาคนที่สนใจสมัครลงทะเบียนเข้าสัมมนาพิจารณาและคัดสรรใจ ก่อนกวักลมสุกแรกมาจ่ายเงินค่าลงทะเบียนล่วงหน้า เพราะแม้ว่าผู้เสนอบทความมากกว่าครึ่งจะเป็นนักวิชาการมาร์กซิสต์ (คิดว่ายังงั้นนะ) ของฝรั่งเศสเอง แต่ส่วนใหญ่แล้วก็อยู่ในวงยุทธจักรกันมานานพอสมควร ทั้งยังมีประกาศนียบัตรรับรองอย่างคึกคักผลงานที่ได้รับ การกล่าวขวัญกันอีกคนละเล่มสองเล่ม (บางคนมากกว่านั้น เขียนเล่มไหนคงทุกเล่ม) ในที่นี้ขอยกตัวอย่างสัก 2-3 คนที่บ้านเราคงพอคุ้นเคยหรือได้ยินชื่อกันบ้างเช่น Henri Lefebvre มาร์กซิสต์รุ่นเก่ายุค Sarre, Adorno ซึ่งเขียนหนังสือไว้มากกว่ายี่สิบเล่ม หรือ Emmanuel Terray เจ้าของผลงานที่ชื่อ Marxism and "Primitive" Societies งานยุคบุกเบิกทางด้านมานุษยวิทยา เศรษฐกิจ (Economic Anthropology) หรือ Micheal Lowy ที่เคยเขียนเรื่อง Marxism of Che Guevara ที่บ้านเราเคยแปลออกเป็นภาษาไทย หรือ Christine Buci-Glucksmann เจ้าของหนังสือ Gramsci and the Theory of State เป็นต้น อีกหลายคนที่ไม่ได้ยกชื่อมากล่าวเคยมีผลงานอยู่ในหนังสือของ C.E.R.M. (Centre d'Etudes et de Recherches Marxistes)

นอกจากนั้น ยังมีนักวิชาการที่มีชื่อของฝรั่งเศส และที่อื่น ๆ ที่ได้รับเกียรติเชิญให้มาร่วมการประชุมสัมมนาครั้งนี้ด้วย อาทิเช่น Samir Amin, Maurice Godelier, Pierre-Philippe Rey, Lucio Colletti, Immanuel Wallerstein, Ernest Mandel เป็นต้น และที่สำคัญพอกัน หรือบางคนอาจจะว่าสำคัญกว่าโดยเฉพาะผู้ที่สามารถติดตามโลกวิชาการได้ โดยเฉพาะที่เป็นภาษาอังกฤษ ก็คือ มีนักวิชาการที่มีชื่อเสียงระดับโลก (ไม่จำกัดเฉพาะที่อ่านภาษาอังกฤษออก เพราะผลงานของนักวิชาการเหล่านี้ได้รับการแปลเป็นภาษาท้องถิ่นหลายภาษา) อีกจำนวนหนึ่ง แม้จะน้อยมาร่วมเสนอบทความด้วย ก็คือ Eric J. Hobsbawm, Perry Anderson, James Petras และชาวกรอกุเช่น Robert Brenner, Chantal Mouffe เป็นต้น และนักวิชาการมาร์กซิสต์จากประเทศยุโรปทั่วไปและยุโรปตะวันออกอีกจำนวนหนึ่ง รวมทั้งจากอฟริกา ลาตินอเมริกาด้วยและที่ไม่ควรมองข้าม เพื่อเป็นเกียรติแก่ชาวเอเชียด้วยกัน ก็คือ มาร์กซิสต์จากญี่ปุ่น 1 คนคือ Narihito Ito

อย่างไรก็ตาม ปัญหาหนึ่งที่เหมือนว่าการสัมมนาขนาดใหญ่เช่นนี้หลีกเลี่ยงไม่พ้นก็คือ การเปลี่ยนแปลงโปรแกรมและตัวบุคคลเสนอบทความที่ได้รับการทบทวนเอาไว้ ซึ่งอาจคิดระยะกระชั้นกัน หรืออะไรก็แล้วแต่ทำให้มาร่วมไม่ได้ แต่ก็ต้องนับว่า โปรแกรมส่วนมากยังคงเดิมมากกว่าร้อยละแปดสิบ ซึ่งกว่าจะรู้จักเป็นวันเริ่มสัมมนาจริง ๆ แล้ว

เอาละ เข้าเรื่องราวของการสัมมนากันเสียที เหตุการณ์เป่กัก เหมือนงานสัมมนาวิชาการ และอาจจะรวมถึงสัมมนาอย่างอื่น ๆ ด้วยก็คือ เข้า

วันสัมมนา ครึ่งโตะลงทะเบียนเข้าฟังการสัมมนา และรายชื่อเอกสารนั้นจะสุ่มมุน่วนวายไปหมด แม้ว่าทางคณะผู้จัดจะพยายามเตรียมงานอย่างดี โดยเปิดให้มีการจ่ายเงินลงทะเบียนล่วงหน้า ส่งเอกสารประกอบการสัมมนาบางส่วนที่พิมพ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว พร้อมกับบัตรเชิญที่ระบุวันเวลาไปให้เพื่ออุ้มใจผู้สนใจทั่วไป แต่กระนั้น ปัญหาทั่วไปก็เกิดขึ้น ไม่ว่าจะจ่ายเงินมาแล้ว ทำไมไม่มีชื่อหรือหังรู้ข่าวเมื่อเข้าจากเพื่อน สนใจเลยความเพื่อนมา จะเข้าร่วมการสัมมนาด้วยได้หรือไม่ ต้องทำอะไรบ้าง จิปาถะ และกล่าวเฉพาะการสัมมนาครั้งนี้ เนื่องจากมีบทความที่จะเสนอมามากมายด้วยกัน จึงต้องใช้วิธีทยอยแจกเอกสารเป็นรุ่น ๆ โดยแจกวันแรกของการสัมมนาครั้งหนึ่ง และในวันที่สามของการสัมมนาอีกครั้งหนึ่ง แต่จนสัมมนาจบสิ้นแล้ว ก็ยังมีบทความอีกนับสิบที่จะต้องส่งทางไปรษณีย์ตาม ไปให้ผู้เข้าสัมมนาถึงที่บ้าน เพราะยังไม่แล้วเสร็จสิ้นกันเสียที (ขณะที่เขียนรายงานข่าวอยู่นี้ ก็คงต้องดูใจคนฝรั่งเศสกันต่อไป) นี้จะเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีที่เห็น และไม่ควรเอาเยี่ยงอย่าง แต่ถ้าพูดกันตรง ๆ แล้วคือจะเห็นใจคณะผู้จัดเขามาก ๆ ที่เดียวแหละ ความผิดพลาดอาจตกอยู่ที่ผู้เสนอบทความด้วย บางคนเขียนยังไม่เสร็จ บางคนอยู่ไกล กะว่าจะส่งให้คงช้า เอาคิดตัวมาเองเลยดีกว่า เมื่อหลาย ๆ งานมาเจอนเข้าแบบหน้ากับดกทวิถุณจน ฟ้องออกมาเป็นจักถ้าเอกสารประกอบการสัมมนาได้ไม่ทันกับการสัมมนาอย่างก็เห็น โกรคคจคคสัมมนาขนาดใหญ่เช่นนี้ในบ้านเราก็คงคงคคให้หนัก ๆ เพราะนักวิชาการบ้านเราก็คงน้อยเสียเมื่อไหร่ละ ไม่มี

ใครค่อยว่างหรือ เพราะต้องทำมาหากินตัวเป็นเกลียด (เกือบขาด) กันทั้งนั้นแหละ ถึงกระนั้นก็ยังไม่ค่อยจะพอกันกันเลย พูดถึงเรื่องนี้แล้ว ออกจะอิจฉานักวิชาการเมืองนอกเขา เพราะได้ทั้งเงินได้ทั้งกลองแถมยังแสดงออกความกตัญญูใจอย่างอิสระเสรีด้วย อย่างน้อยก็มีเสรีภาพมากกว่าบ้านเรายู้อี้ ซึ่งนั่นก็เป็นเพราะเขาได้ต่อสู้กันมาเรื่องพรรคนี้มันหล่นมาจากปากปากกันเสียเมื่อไรเล่า? ไม่งั้น *เสรีภาพจักสมบูรณ์ต้องต่อสู้* ก็ไม่เป็นัจจธรรมนะซี

แม้ว่าการสัมมนา จะไม่ได้ทำอะไรไว้ให้กินดื่มเหมือนกับบ้านเรา แต่ก็ได้ कुछ โน้มติหยอกเหยียดเอาเองตามใจชอบ เอาไว้ให้ทั้งน้ำชา กาแฟ น้ำอัดลม ตลอดจนบุหรี ก็ประหยัดแรงงานและเวลาไปได้แยะ รวมทั้งไม่เป็นภาระของใครด้วย ตู้อเหล่านักจะช่วยผู้สัมมนาเอาไว้ได้อย่างมากทีเดียว โดยเฉพาะผู้สื่อข่าว เพราะนอกจากจะช่วยให้หายจากกระหายน้ำ คลายความเครียดจากการสัมมนาในเรื่องหนัก ๆ ปนหินผาได้แล้ว เมื่อใดที่เบื่อก็ฟังอะไร ๆ ในห้อง ก็ออกไปหยอกตุ้ได้ เป็นการเปลี่ยนอิริยาบถได้อีกแบบหนึ่ง นอกจากการนั่งหลับในห้องสัมมนา

ก็ไม่รู้ว่า บรรยาการการสัมมนาวิชาการที่นั่นจะเป็นเหมือนบ้านกับเขนที่จะกล่าวถึงต่อไปหรือเปล่า เพราะตั้งแต่ไปอยู่ที่นั่นหลายปีติดๆ ก็ไม่เคยไผ่ไปงานสัมมนาอะไรกับเขาเลย เพราะผู้คนในวันแรกมิได้มากอย่างทีคิดเอาไว้ จำนวนจากรายชื่อที่ลงทะเบียนล่วงหน้าเรียบร้อย ไม่มีปัญหาแต่อย่างใด โดยมีได้รวมถึงคนที่มีปัญหาชื่อตกหล่นไปทั้งที่จ่ายเงินแล้ว และที่สมัครเพิ่มเข้ามา

ทีหลัง มีจำนวนสามร้อยห้าสิบกว่าคน แต่ในตอนเริ่มเปิดสัมมนาในห้องประชุมมีผู้คนที่นับได้ราวร้อยกว่าคนเท่านั้นเอง ยิ่งตอนบ่ายก็อาจจะบางตาไปอีก หลายคนมาคุย ๆ รับเอกสารสัมมนาแล้วก็กลับออกไป เพิ่งมารู้เอาทีหลังก็ตอนที่ออกจากห้องสัมมนาตอนเย็น เห็นตำรวจแก่งกายรัคคุมยืนเรียงรายเต็ม ไปหมดตลอดสองฟากถนนของสถานที่สัมมนา กับตำรวจอีกบางส่วนกำลังปะทะกับนักศึกษาที่นั่นอย่างเขาเป็นเอกาย (ผู้สื่อข่าวเองยังได้กลิ่นของแก๊สน้ำตาที่ตำรวจใช้ยิงสะกักกัน การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษา) สถานีรถไฟใต้ดินใกล้ ๆ และรอบ ๆ Invalides บัดเป็นแถว ผู้สื่อข่าวต้องเดินย่ำหลายนาทีเหมือนกันกว่าจะหาร (สถานี) ลงรถไฟใต้ดินได้ กลับถึงบ้านรีบเบ็คทีวี่คู่ข่าว จึงได้รู้ว่าเป็นการเดินทางครั้งใหญ่ของนักศึกษา ทั้งในปารีส (ราว 15,000 คน) และต่างจังหวัดพร้อม ๆ กัน เพราะเป็นวันที่สภา (National Assembly) เริ่มพิจารณากฎหมายการปฏิรูปมหาวิทยาลัยของนาย Alain Savary รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เสนอเข้ามาเป็นวันแรก (24 พฤษภาคม 1968) ทั้งนี้โดยมีอาจารย์ในมหาวิทยาลัยร่วมเดินขบวนด้วย (การปฏิรูปมหาวิทยาลัยครั้งนี้ ถ้าทำได้สำเร็จจะกระทบกระเทือนอาจารย์ในมหาวิทยาลัยด้วย) คุไปแล้วทำให้ถึงเหตุการณ์ May 1968 ในอดีตได้เป็นอย่างดี จะต่างกับแค่ครั้งที่เหตุการณ์มัน กลับหัวกลับหางเท่านั้น กล่าวคือ ในกรณีของ May '68 เป็นการเดินขบวนครั้งใหญ่ของนักศึกษาฝ่ายซ้ายประท้วงต่อรัฐบาลฝ่ายขวา แต่ในคราวนี้ (May '83) เป็นนักศึกษาฝ่ายขวาเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาวិชากรหมายกับรัฐบาล

สังคมนิยม แต่ที่เหมือนกัน ก็คือ รูปแบบการต่อสู้ มีการขุดหินจากถนนขึ้นมาสู้กับตำรวจเหมือนกรณี May '68

.... ขณะที่ตำรวจก็เข้าจัดการอย่างเค็ดชากเหมือนกัน นึกถึงเรื่องนี้แล้วก็อดคิดกันไม่ได้ เพราะผ่านเหตุการณ์ 2 อย่างมาพร้อม ๆ กันในวันเดียวกันคือ ในห้องสัมมนาอภิปรายถกเถียงกันถึงลัทธิมาร์กซ์ และการต่อสู้ทางชนชั้น ตลอดจนการล้มล้างอำนาจรัฐอย่างकुเค็ค เม็กซิโก (ด้วยน้ำลาย) แต่ปราศจากการปฏิบัติ แต่นอกห้องสัมมนาซึ่งห่างออกไปราว 200 เมตร ตำรวจกำลังอัดนักศึกษาย่างกร่ำแครงเช่นกัน ถ้าเหตุการณ์นี้ถูกถามเข้าไปในห้องสัมมนาบ้างก็อาจจะไม่หยอกหยายรู้ว่าชาวมาร์กซิสต์ทั้งหลายจะทำอะไรกันฉันใด? เหตุการณ์เดินขบวนของนักศึกษาในวันนั้นเองที่เป็นข้อสมมุติฐานอันหนึ่งที่อยู่เบื้องหลังความไม่คลั่งกักในวันแรกของการสัมมนา เพราะเป็นไปได้ว่า ผู้ร่วมการสัมมนาหลาย ๆ คนเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย อาจมีภารกิจบางอย่างด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งบางคนอาจไปเดินขบวนร่วมกับนักศึกษา ขณะที่บางคนกลัววากคิอยู่ในเหตุการณ์ ทำให้กลับบ้านช่องไม่ได้ และอย่างสรุป ๆ ก็คือว่า มีผู้คนมาร่วมสัมมนาน้อยกว่าที่ควร (ในสายตาของผู้สื่อข่าวผู้เดียว)

เอาละ กลับมาเข้าห้องสัมมนาจริง ๆ กันเสียที นี่เดดเอนด์ไปเขียนเรื่องข้างต้นก็เพราะนิสัยการเป็นผู้สื่อข่าวนั่นเอง ที่ต้องหุดากว้างขวางรวมทั้งจุมกยาว เพื่อผู้อ่านจะได้บรรยากาศรอบ ๆ ไปด้วย เพราะอันที่จริงแล้ว บรรยากาศการสัมมนาเคร่งขรึมเอามาก ๆ แต่ก็ยังยอมให้มีเสียงหัวเราะได้ ไม่เหมือนกับในบ้านเราหรอก

ก็คงเริ่มต้นกันจริง ๆ ตั้งแต่รายการการสัมมนาทั้งหมดเลยก่อน เพื่อเป็นพื้นความเข้าใจ

จากโปรแกรมการสัมมนาฉบับล่าสุดที่แจกเช้าวันแรกของการสัมมนานั้น จะเห็นได้ว่ามีการแบ่งรายการออกเป็น 3 ส่วนด้วยกัน ในระยะ 5 วัน คือส่วนแรกเป็นการนำเรื่อง (Introduction) ซึ่งเป็นการโหมโรงก่อนเข้าสู่เรื่องจริง ในส่วนนี้มีบทความด้วยกัน 3 เรื่อง ส่วนที่สองเป็นภาคแรกของการสัมมนา ในหัวเรื่อง "ปัญหาว่าด้วยลัทธิมาร์กซ์และการเคลื่อนไหวชาตินิยม : ว่าด้วยปัญหาของสังคมนิยมในประเทศทุนนิยมที่พัฒนาแล้ว" มีบทความเสนอรวมกัน 20 บทความ และคงเพื่อไม่ให้ผู้ร่วมการสัมมนาเบื่อหน่ายจนเกินไป ค่อยบรรยายการสัมมนาที่แต่ละคนต่างมาเสนอบทความ ๆ ทางคณะผู้จัดสัมมนาได้จัดให้มีการอภิปรายกันรายการ 2 ครั้งด้วยกัน คือ ครั้งแรกมีขึ้นหลังจากจบภาคแรกไปแล้ว ในหัวข้อเรื่อง "แนวทางที่สาม ? : ลัทธิมาร์กซ์ในยุโรปและสังคมนิยมประชาธิปไตยปัจจุบัน" ในบ่ายวันพฤหัสบดี 26 พฤษภาคม 1983 และครั้งหลังเรื่อง "ว่าด้วยลักษณะทั่วไปของลัทธิมาร์กซ์ : ลัทธิสากลนิยมในสังคมนิยมปัจจุบัน?" ซึ่งมีขึ้นในบ่ายวันเสาร์รายการสุดท้ายของการสัมมนาครั้งนี้ และถือว่าเป็นการหาแนวทางร่วมกันของการสัมมนาครั้งนี้ด้วย

เอาละ เมื่อรู้คร่าว ๆ ว่าห้องน้ำอยู่ทางไหนก็วกาเพื่ออยู่ตรงไหน รายการสัมมนาเป็นอย่างไรบ้าง ไครมาบ้าง... ฯลฯ ค่อยไปนี้เราก็จะพาท่านเข้าสู่ห้องการสัมมนากันเสียที และเพื่อเป็นการรวบรวมทัศนคติความมีให้การรายงานข่าวชั้นนี้ เย็นเย็นกินเวลาของผู้อ่านและของผู้สื่อข่าวเองด้วยจนมากเกินไป ผู้สื่อข่าว (จำเป็น) จะของครายงานข่าว

ชนิกวันก่อนวัน บทความก่อนบทความ เพราะถ้าขึ้นเป็นเช่นนั้น อาจไม่มีที่ว่างเหลือให้บทความเรื่องอื่น ซึ่งแน่นอนว่ามีสาระและเนื้อหามากกว่าซ้ำวันแน่ ๆ ในวารสารฉบับนี้ หากจะใช้วิธีการเล่าถึงสิ่งที่ตกเตียงกันเป็นประเด็นใหญ่ ๆ เป็นหลักตามหัวข้อการสัมมนาที่กล่าวมาข้างต้น เพราะอย่างไรก็ตาม เราก็คงมีบทความที่พอจะอ่านได้อีกเกือบ 40 บทความด้วยกันสำหรับผู้ที่พอจะอ่านภาษาฝรั่งเศสได้ ฉะนั้นเนื้อหาที่มากกว่าที่นำเสนอในที่นี้ก็คงต้องหาอ่านเพิ่มเติมเอาเอง (ตัวใครตัวมัน)

เฉพาะแก่นนำของการสัมมนา ทั้งแก่นกันรายการเลยก็ว่าได้ว่าการสัมมนาครั้งนี้คงจะมีน้อยไม่น้อย เริ่มจาก Georges Labica ซึ่งเป็นผู้ร่วมจัดทำหนังสือ *Dictionnaire critique du Marxisme* ออกมาเมื่อปลายปี ค.ศ. 1982 นี้เอง (หนังสือเล่มนี้รวบรวมเอาคำศัพท์เกี่ยวกับ Marxisme ประมาณสี่ร้อยกว่าคำมาอธิบายถึงที่มาและเนื้อหาของมัน ตลอดจนให้รายชื่อเอกสารอ่านประกอบเพิ่มเติมเอาไว้ ใช้นักวิชาการกว่ายี่สิบคนโดยอธิบายกันอย่างละเอียดในแต่ละคำ น่าสนใจที่จะมีไว้เป็นคู่มือ ราคาในฝรั่งเศส 300 ฟรังก์ หรือประมาณ 1,000 บาทเท่านั้นเอง) ได้ชี้ให้เห็นถึงว่า จุดวิกฤติของลัทธิมาร์กซ์ได้กลับมาเยือนอีกครั้งหนึ่ง (แสดงว่าเคยมีวิกฤติมาแล้วในอดีต) ในปัจจุบัน ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 ส่วนด้วยกัน คือ วิกฤติการณ์ในประเทศสังคมนิยม วิกฤติการณ์ของการเคลื่อนไหวกรรมกรผู้ใช้แรงงานในประเทศทุนนิยม และวิกฤติการณ์ทางทฤษฎี สิ่งที่ Labica เน้นจะเป็นวิกฤติการณ์ทางทฤษฎี ซึ่งมีการอ่าน

และตีความงานของมาร์กซ์อย่างอิสระกันจนเกินไป โดยเฉพาะนักวิชาการในมหาวิทยาลัย และเพื่อให้เป็นผลดีแก่มาร์กซ์ Labica ได้เสนอให้นักวิชาการลัทธิมาร์กซ์ในมหาวิทยาลัยทั้งหลายหุบปากเสีย สำหรับ René Gallissot ซึ่งเล่าถึงประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์ คู่จะเท่ากับเป็นผู้จุดประเด็นสำคัญของการสัมมนา เมื่อเขากล่าวถึงเรื่องการตีความลัทธิมาร์กซ์ ไปเป็น "ลัทธิชาตินิยม" โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลัง การปฏิวัติรัสเซีย ปี ค.ศ. 1917 เป็นต้นมา และได้มีการสถาปนาลัทธิมาร์กซ์กระแสหลักของโลกสังคมนิยมขึ้นมาด้วย เพราะสิ่งนี้ก็จะขัดกับหลักการใหญ่ของลัทธิมาร์กซ์เอง นั่นคือ แนวคิดเรื่องลัทธิสากลนิยม (Internationalism) ประเด็นนี้เปรียบไปแล้วก็เหมือนระเบิดที่โยนใส่ผู้สัมมนา ก่อให้เกิดการถกเถียงยืดยาวขึ้นมาอีก และหาข้อยุติไม่ได้ รวมทั้งคัดค้านไปถึงการสัมมนาในภาคแรก ซึ่งว่าด้วยลัทธิมาร์กซ์ในที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของเวียดนาม จากบทความของ Daniel Hemery เรื่อง "Le Communisme national. Au Vietnam, l'investissement du Marxisme par la pensée nationaliste" ที่เสนอในวันรุ่งขึ้น เพราะข้อเท็จจริงจากประวัติศาสตร์ยืนยันให้เห็นลักษณะเช่นนี้

ดูเหมือนว่า ปัญหาทางการเมืองนี้ มาร์กซ์เองไม่ค่อยได้เขียนเอาไว้มากนัก จากจุดนี้เองเลยกลายเป็นประเด็นที่ถกเถียงควบคู่กันไปกับการบู๊บู๊ยาลัทธิมาร์กซ์ของบรรดานักวิชาการในวันมหาวิทยาลัยหอคอนงาข้างตามที Labica กล่าวไว้แล้ว ในประเด็นนี้ Pierre Fougeyrolles

มาร์กซิสต์รุ่นเดอะของฝรั่งเศสคนหนึ่งร่วมกันตั้งกลุ่ม Socialism or Barbarism ซึ่งขึ้นมาเป็นผู้เสนอบทวิจารณ์แห่งวิจารณ์ของผู้เสนอสองคนแรกให้ยึดถือถึงสิ่งที่ “มาร์กซิสต์” ทั้งหลายไม่ควรลืมคือ ลักษณะของปรัชญาว่าด้วยการปฏิบัติ (Praxis) ของลัทธิมาร์กซ์ (ที่ผ่านมากจะเป็นปฏิบัติปรัชญากันมากกว่า!) นอกจากนี้ แม้ว่าลัทธิมาร์กซ์กระแสหลักของสังคมนิยมโซเวียต ภายใต้บ่ออมปราการที่แข็งแกร่งของระบบข้าราชการ (bureaucracy) จะทำให้เกิดปัญหาการผูกขาดตีความลัทธิมาร์กซ์และรวมอำนาจเป็นผู้นำของลัทธิมาร์กซ์เองแล้ว แต่การเคลื่อนไหวเพื่อปลดปล่อยมนุษยชาติเพื่ออิสระเสรีภาพ นี่เป็นจริงก็ดูจะยังมีหวังอยู่ หนทางมิใช่มีคณไปหมดเสียทีเดียว ทั้งนี้ Fougeyrollas ได้ชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวปลดปล่อยประชาชน โดยเฉพาะในโลกที่สามที่มีเรื่อยมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 จนถึงปัจจุบัน แต่แน่นอนว่า รูปแบบของการปฏิวัติสังคมนิยมจะต้องมีการเปลี่ยนรูปแบบ หรือบางครั้งอาจถูกทำลายไปบ้างตามสภาพการณอื่น โซที่แท้จริงของแต่ละสังคม ซึ่งในท้ายที่สุด กล่าวอย่างสรุปก็คือ การปฏิวัติสังคมนิยมยังคงดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง ที่สำคัญก็คือเราจะต้องลืมเรื่องสหภาพแรงงานที่ค่อนข้างต่อพรรคชณะเดียวกันก็ค่อนข้างต่อต้านอิทธิพลของลัทธิมาร์กซ์สากลที่ 3 โดยไม่เอาลัทธิสตาลิน (Stalinism) มาเป็นลัทธิมาร์กซ์ และสำหรับแวดวงนักวิชาการมาร์กซิสต์ในมหาวิทยาลัยจะต้องทำการสำรวจบทบาทวิจารณ์ตนเอง (reflection)

ต่อจากบทนำการสัมมนาทั้ง 3 บทความที่เล่าถึงไปแล้วข้างต้น จากนั้นก็เป็นการเข้าสู่ภาคแรกของการสัมมนา โดยเป็นการเสนอบทความเกี่ยวกับลัทธิมาร์กซ์ในโซเวียตและในโลกที่สาม กินเวลารวมกันถึง 2 วันด้วยกันคือ บ่ายวันอังคาร (วันแรกของการสัมมนา) วันพุธทั้งวัน และเช้าวันพฤหัสบดี

การเสนอบทความในส่วนนี้ เริ่มต้นจากลัทธิมาร์กซ์เบ้าหลัก และโดยเฉพาะบทบาทของพรรคบอลเชวิครวมทั้งสากลที่ 3 แล้วไล่เรื่อยคือ ลัทธิมาร์กซ์ในประเทศยุโรปตะวันออก ในตะวันออกกลาง โลกอาหรับ เอเชีย ออสเตรเลีย ลาตินอเมริกา ตลอดจนถึงอเมริกา บทความเกือบทั้งหมดในส่วนนี้ เป็นการให้ภาพกว้าง ๆ ของการพัฒนาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของลัทธิมาร์กซ์ในสังคมทั้งหลายข้างต้น ในความเห็นของผู้สื่อข่าวซึ่งไม่ค่อยรู้เรื่องเหล่านี้อยู่แล้วก็จะเป็นการเปิดโลกอีกโลกหนึ่งทีเดียว เพราะจะเป็นการให้ภาพกว้าง ๆ ได้เป็นอย่างดีสำหรับผู้ที่เริ่มสนใจว่าในรอบ 100 ปีที่ผ่านมา ลัทธิมาร์กซ์มีความเป็นมาและเป็นไปอย่างไรบ้าง จะเรียกว่าเป็น “รายการท่องเที่ยวกับลัทธิมาร์กซ์” ก็คงได้ แต่นั่นแหละนะ รายละเอียดแบบวิเคราะห์เจาะลึกก็ดูจะน้อยลงไปเป็นธรรมดา

อย่างไรก็ตาม บทความในการสัมมนาส่วนแรกนี้บางบทความก็เป็นเรื่องเฉพาะเจาะลึกพอสมควร ซึ่งรู้เรื่องราวของลัทธิมาร์กซ์ในบางประเทศเป็นเฉพาะกรณีไปเสีย ซึ่งได้แก่ กรณีของประเทศอิตาลี กรีซ ตุรกี อินโดนีเซีย ประเทศละหนึ่งบทความ กับกรณีของจีนและเวียดนาม

ประเทศละสองบทความ บทความในชุดนี้เองที่ดูเหมือนว่าประเด็นของ “ลัทธิชาตินิยม” ที่เด่นเป็นสง่าและถกเถียงกันมาตั้งแต่วันเปิดรายการ คุณจะลบล้างข้อของ “ลัทธิสากลนิยม” ไปเกือบหมดสิ้น ข้อค้อยของบทความในชุดนี้ถ้าจะยังมี เท่าที่ได้ยินจากเพื่อนร่วมสัมมนาบางคน ทั้งฝรั่งเศสและต่างชาติ ก็คือลักษณะการเมืองยังเป็นแบบยุโรปอยู่มาก แม้ว่านักวิชาการเหล่านั้นจะเชี่ยวชาญชำนาญในเรื่องนั้น ๆ เป็นพิเศษก็ตาม อันที่จริงแล้ว ถ้าให้นักวิชาการท้องถิ่นเจ้าของประเทศเหล่านั้น มาเสนอที่ตนเองจะนำเสนอใจความนั้น นอกจากนั้นการศึกษาแม้จะกว้างกว่าแต่ก็ยังคงครอบคลุมได้ไม่ทั่วบางประเทศเช่น อินเดีย ญี่ปุ่น ตกหายไปเลย ๆ เลย แค่นี้ก็ยากเกินไปให้ว่า เป็นเฉพาะประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมนิยมแล้วก็ได้ (อันนี้ผู้สื่อข่าวแอบกิด.เข้าข้างผู้จัดสัมมนาเขาเอง)

คงต้องข้ามในรายละเอียดทั้งหมดไป เพราะผู้สื่อข่าวไม่สามารถย่อมาให้ผู้อ่านได้ เพราะตัวเองก็กระตือรือร้นไม่ค่อยจะลงอยู่แล้ว โอกาสหน้าถ้ามีอีกจะนำมาเสนอต่อไป หากไม่เบื่อกันเสียก่อน

ก่อนจะเข้าสู่การสัมมนาภาคสองคือไปว่าด้วยเรื่องของลัทธิมาร์กซ์ในยุโรปนั้น ขอค้นเวลาผู้อ่านสักนิดก็ด้วยรายการอภิปรายหัวข้อแรก เรื่อง “แนวทางที่สาม ? : คอมมิวนิสต์ยุโรปและสังคมนิยมประชาธิปไตยปัจจุบัน” เนื่องจากส่วนมากผู้อภิปรายมาจากคนละที่กัน บ้างมาจากสเปน โปรตุเกส อิตาลี ฯลฯ ประสบการณ์จึงแตกต่างกันออกไป แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่เรียกว่า “สังคมนิยมประชาธิปไตย” เหมือนกันก็ตาม ที่น่าสนใจแก่ผู้จะมีประโยชน์น้อยต่อประเทศโลกที่สาม รายการกันของจบลงสั้น ๆ เพียงแค่นี้

และแล้วก็มาถึงการสัมมนาภาคสองกันเสียที ซึ่งเริ่มเอาในบ่ายของวันพฤหัสบดีที่ 26 พฤษภาคม (วันที่สามของการสัมมนา) ในส่วนนี้มีบทความรวมทั้งสิ้น 20 บทความด้วยกัน โดยมีบทความหลากหลายมาก แยกได้หลายประเภทคือ เป็นการกล่าวถึงมาร์กซิสต์รุ่นแรก ๆ เสีย 2 บทความคือ บทความว่าด้วย Karl Kautsky (บิดาของสากลที่ 2, 1889—1914) กับ Otto Bauer [Austro-Marxist ที่เคยเสนอปัญหาเรื่องชาติ (National Question) เอาไว้] ทั้งสองบทความสะท้อนให้เห็นถึงการกลับไปศึกษางานของมาร์กซิสต์กันใหม่ด้วย มิใช่เพียงแค่เฉพาะงานของมาร์กซ์เพียงอย่างเดียว ข้อเตือนใจในการกลับไปในการศึกษางานเหล่านั้นในยุคสมัยของเรา ที่เพื่อนมาร์กซิสต์ผู้ร่วมสัมมนาจากประเทศยูโกสลาเวียประเด็นหนึ่ง ซึ่งผู้สื่อข่าวคิดว่าควรแก่การรับฟังก็คือ จะต้องศึกษางานเหล่านั้นภายใต้เงื่อนไขสภาพการณ์ที่เป็นจริงของสังคมนิยม นั้น อย่าเอาเหตุการณ์ปัจจุบันเข้าไปเป็นเครื่องตัดสินเป็นอันขาด มิฉะนั้นแล้วทุกสิ่งทุกอย่างจะกลับคาดปัดไปหมด ต่อมาก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับทฤษฎีและข้อขัดแย้งในเรื่องแนวทางการปฏิวัติสังคมนิยมของสากลที่ 2 และ 3 อีก 2 บทความ ที่น่าสนใจในความรู้สึกของผู้สื่อข่าวก็คือ บทความต่อมาที่ว่าด้วยสำนักมาร์กซิสต์ใหม่ ๆ ในยุโรปที่ยังคงมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบันนี้ อันได้แก่สำนัก Frankfurt 2 บทความด้วยกัน แบ่งเป็นเรื่องของสำนัก Frankfurt กับลัทธิมาร์กซ์ และการพูดถึง Herbert Marcuse อย่างละบทความ (เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ต้นกำเนิดของสำนัก Frankfurt นี้จะอยู่ในเยอรมัน ซึ่งเป็นประเทศมี

พรหมแดนติดต่อกับฝรั่งเศส แต่เรื่องราวของนักวิชาการในตำนานก็จะเป็นเรื่องใหม่พอสำหรับแวดวงนักวิชาการฝรั่งเศส อาจเป็นได้ว่าสาเหตุเป็นเพราะบรรดานักวิชาการของตำนานนี้ได้อพยพลี้ภัยหนีไปอยู่อเมริกาเหนือเกือบหมดในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ฉะนั้นผลงานจึงเป็นที่รู้จักแพร่หลายในอเมริกา ก่อนที่จะแผ่อิทธิพลมาถึงยุโรปเข้าทำนองโกลด์เกิลดิงคาง ทั้ง ๆ ที่ Marcuse เป็นที่รู้จักกันอยู่อย่างแพร่หลายในหมู่นักศึกษาที่เคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งใหญ่ช่วง May '68 ซึ่งถ้าจำนวนคนเข้าฟังการสัมมนาสะท้อนให้เห็นถึงความน่าสนใจได้จริงละก็ บทความสองชิ้นนี้มีผู้สนใจอย่างมาก เพราะห้องประชุมซึ่งตามปกติจะว่างเกือบครึ่งหนึ่งหรือเหลือที่นั่งไว้ไม่กี่แห่ง) ที่เหลือเป็นบทความการวิเคราะห์การเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยแนวคิดทางประวัติศาสตร์ของสำนักอังกฤชและฝรั่งเศสอย่างละบทความ

รายการสัมมนาอีกรายการหนึ่ง ที่ผู้คนให้ความสนใจมากก็จะเป็รายการในบ่ายวันศุกร์ โดยในช่วงแรกเป็นการพูดถึง พัฒนาการของการศึกษาลัทธิมาร์กซ์ในฝรั่งเศสต่าง ๆ 3 เรื่องด้วยกันคือ มนุษยวิทยามาร์กซ์ในฝรั่งเศสช่วงปี ค.ศ. 1960-1980 โดย Terrey เรื่องหนึ่ง ลัทธิมาร์กซ์ในฝรั่งเศสช่วงทศวรรษ 1960 โดย Lowy อีกเรื่องหนึ่ง (เน้นเฉพาะในแวดวงวิชาการ ไม่ใช่ในทางการเมือง) และเรื่องสุดท้ายของช่วงนี้ก็คือการใช้ลัทธิมาร์กซ์วิเคราะห์ชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันของสังคมที่พัฒนาไปอย่างมากโดยLefebvre (ซึ่งเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมากในตำนานนี้ โดยได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเอาไว้หลายเล่มด้วย

กัน) ที่ต่างออกไปจากลัทธิมาร์กซ์เดิม ๆ ที่เราทำนุรู้จักกันก็อยู่

สำหรับในช่วงหลังของบ่ายวันศุกร์นั้น บทความอีก 2 ชิ้นที่เสนอก็คือ ชิ้นชิ้นกรรมมาชีพกับแนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ โดย Chantal Monfbe (เคยเขียนบทความเรื่องแนวคิด Hegemony ของ Gramsci) กับลัทธิมาร์กซ์กับการเคลื่อนไหวสังคมแบบใหม่ โดย Yolande Colren และ Claudie Weill แม้ว่าบทความทั้งสองจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากจากผู้เข้าร่วมการสัมมนา เพราะจะเสนอให้ละทิ้งแนวคิดเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งในตำนานนี้มีข้อค้อยที่จำเป็น การแบ่งที่ตายตัวซึ่งถือเกินไปทั้งในอดีตที่ผ่านมาจะยังไม่เคยได้รับผลสำเร็จเลย แต่สองบทความนี้เองก็ได้ให้แง่มุมมองต่างๆหลายประการสำหรับการเคลื่อนไหวทางสังคมสมัยใหม่ที่เห็นอยู่เป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้หญิง กลุ่มอาชีพอิสระ กลุ่มนิเวศน์วิทยา หรือการเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ เป็นต้น ซึ่งส่วนแล้วแต่มีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์ชาติมีชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งยังเป็นกรขยายขอบเขตของการเคลื่อนไหว เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้กว้างขวางออกไปกว่าเดิม ซึ่งจำกัค้อยเพียงผลประโยชน์ร่วมทางชนชั้น นอกจากนี้ยังเป็นการต่อสู้ที่ดำเนินไปได้ทุกวัน ตามแนวคิดเรื่อง Hegemony ของ Gramsci ในแง่ของการขยายอุมการใหม่ที่ต่อต้านอุมการอันเก่า

สำหรับรายการวันเสาร์ ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของการสัมมนา ผู้สื่อข่าวจะขอข้ามรายการในภาคเข้าไปเลย เพราะคูไม่น่าสนใจและที่สำคัญบทความที่หลายคนรอคอยอยู่คือ "Trotskism

and Stalinism” โดย Perry Anderson
มาร์กซิสต์อังกฤษจากสำนัก New Left Review
งกไป เพราะข้อขัดข้องทางเทคนิคบางประการ

เราเข้าสู่การอภิปรายหัวข้อสองกันเสียดีกว่า
ซึ่งเป็นภาคปิดท้ายรายการการสัมมนา

หัวเรื่องของการอภิปรายครั้งหลังสุดนี้ก็คือ
“ว่าด้วยลักษณะทั่วไปของลัทธิมาร์กซ์ : ลัทธิสากล
นิยมในปัจจุบัน” แม้ว่าจะเป็นวันเสาร์ผู้คนก็แน่น
ชนิด เพราะมีนักวิชาการทั้ง ๆ เยอะ แต่แล้ว
หลายคนก็อาจผิดหวัง เพราะปรากฏการณ์เดิม ๆ
ที่การสัมมนายังคงมีให้เห็นหลงเหลืออยู่อีกบ้าง
คือ การขาดหายไปของนักวิชาการชื่อดัง อย่งไร
ก็ตาม การอภิปรายก็ดำเนินไปได้ด้วยดี ที่สำคัญ
ก็คือ ส่วนใหญ่แล้วผู้อภิปรายทุกคนต่างมีความ
เห็นด้วยตามกันเกือบทั้งหมด โดยต่างยังเชื่อใน
ความเป็นสากลนิยม แต่เนื่องจากประวัติศาสตร์
มิได้เกิดขึ้นเองตามเจตจำนงค์ของผู้หนึ่งผู้ใดโดย
เฉพาะ แม้ว่าจะเป็ผลจากการกระทำของมนุษย์
เองก็ตามที หนทางจึงคงคดเคี้ยว ซวซระแต่ก็คง
มีสักวันหนึ่งที่ความ ใฝ่ฝันแสนงามคงจะเป็นจริง
เข้าสักวัน

ผู้อภิปรายท่านหนึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงการต่อสู้ใน
โลกที่สาม ซึ่งยังคงมีอยู่ตลอดเวลาว่าจะมีบทบาท
ทำให้โฉมหน้าประวัติศาสตร์โลกเปลี่ยนแปลงไป
ในอนาคต แม้ว่าที่จริงแล้วลัทธิมาร์กซ์จะเป็น

สิ่งใหม่สำหรับสังคมเหล่านี้ แต่ที่สำคัญกว่านั้น
ก็คือ ลัทธิมาร์กซ์ในโลกที่สามนั้นสร้างขึ้นจาก
การปฏิวัติสังคมที่เป็นจริงมิใช่จากการตกเตียงทาง
ทฤษฎีลอย ๆ เหมือนในยุโรป ข้อสังเกตนี้คงจะเป็น
จริงและสอดคล้องกับรูปธรรม ในประวัติศาสตร์
ของเอเชียที่ว่า แม้ว่าทางเอเชียเราจะคำคัญน้อยกว่า
ใครเขาในแง่ที่มีผลงานทางทฤษฎีไม่มากและ
ไม่พุ่มเพุยเหมือนเช่นยุโรป แต่กล่าวทางด้าน
ปฏิบัติการทางสังคมแล้วคงจะไปไกลกว่าทวีปอื่น
ถ้ารับทฤษฎีเองเสียอีก ถ้าหากพิจารณาลัทธิ
มาร์กซ์จากคำาน Praxis แล้วก็จะว่าเด่นอยู่ด้าน
หนึ่งเช่นกัน (ข้อความข้างท้ายนี้ผู้สื่อข่าวเคิมเฮา
เองนะ)

อีกสิ่งหนึ่งที่ผู้ร่วมอภิปรายอีกท่านหนึ่งได้
เสริมก็คือ แนวคิดเรื่องลัทธิสากลนิยมจะเป็นจริงได้
บรรดาพรรคคอมมิวนิสต์ทั้งหลายในโลกจะต้อง
เป็นอิสระจากกัน ไม่ขึ้นต่อกัน และไม่ครอบงำ
กัน สองประเด็นสำคัญที่ผู้สื่อข่าวสรุปเอามากกว่า
แทนการอภิปรายทั้งหมดนั้นก็คงเป็นสิ่งที่ต้องคิด
ตามกันต่อไป หลังจากการสัมมนา ได้จบลง
เพราะเมื่อนั้นชีวิตจริงก็ได้เริ่มต้นเสียที หลังจาก
เข้าโรงเรียนอบรมมาเสียนาน

ผู้สื่อข่าวพิเศษ

ปาร์ต

ปลายฤดูใบไม้ผลิ, '๘๖